

INTELIGENCIA V SOCIOLOGICKÝCH INTERPRETÁCIÁCH EUGENA LÖBLA

ROBERT ROŠKO, Ústav filozofie a sociológie SAV, Sekcia sociológie, Bratislava

ROŠKO, R.: *Intelligentsia in Eugen Löbl's Sociological Interpretations*. *Filozofia*, 34, 1979, No 6, p. 619—633

The paper criticizes the revisionist theoretical presuppositions that represent a starting point of E. Löbl's book *Considerations of intellectual Work and of the Wealth of a Nation* (1967). Löbl uses these presuppositions when analyzing the changing position of intelligentsia in capitalist and socialist social-class structures under the influence of the scientific- technological revolution. The author's sharp criticism hits the elitarian conception of intelligentsia, based upon hypertrophying the intellectual element in history and upon denying the class differentiation of people of mental work. The gnozeological source of Löbl's intellectual elitism is to be found not only in having left the principles of historical materialism, but also in replacing dialectics by mechanicism. The aspect of the contradictory unity of forces of production and productive relations is replaced, in application to the problem of intelligentsia, by a unilateral viewpoint of technological division of labour. What is resulting from it is the acception and assertion of bourgeois theory of deproletarianization with its well-known false conclusion that the scientific technological revolution takes the political leadership from the hands of bourgeoisie (capitalism) and of the working-class (socialism) and transfers it to intelligentsia.

Kríza spoločenskovedného myslenia na Slovensku v šesťdesiatych rokoch nebola personifikovaná veličinami rovnakého kalibru. V širokom prúde antimarxistických tendencií plávalo — obrazne povedané — veľké množstvo malých lodičiek a napochytrá pozbíjaných plŕí, medzi ktorými len kde tu sa mihli obrysy väčšieho a dôkladnejšie i honosnejšie vybaveného plavidla. Na trupe jedného z nich, v pomeroch Slovenska dosť prečnievajúceho, mohli sme si i bez použitia zväčšovacích prostriedkov prečítať meno Eugen Löbl. Tento fakt vyjadrilo r. 1973 Vedecké kolégium ekonómie SAV vo svojej analýze ekonomickej vedy na Slovensku v šesťdesiatych rokoch lapidárne takto:

„Medzi prvoradých pravicovo oportunistických a revizionistických autorov na Slovensku patrí E. Löbl. Prvý raz boli jeho revizionistické názory verejne publikované v seriáli jeho článkov v *Kultúrnom živote* r. 1963. Jeho kniha *Úvahy o duševnej práci a bohatstve národa*, vydaná roku 1967, dala podnet pre bezuzdné písanie a publikovanie pravicovo oportunistických a revizionistických názorov, najmä v oblasti publicistiky.“ [2, s. 684]

Hoci Löblova literárna produkcia gravitovala k problémom ekonomickeho rázu, ich rámcovanie bolo omnoho širšie, dalo by sa povedať — interdisciplinárne. Takýto charakter má aj jeho kniha, v ktorej syntetizuje základné idey svojej myšlienkovej konštrukcie. Výslovne sa na to upozorňovalo už na záložke knihy. Keď editor ohlásil, že autor sa

v nej zaoberá „problematikou významu duševnej práce v druhej polovici dvadsiateho storočia“, pokladá za dôležité poznamenať, že je to „široká tematická oblasť, ktorá zhrňuje filozofické, sociologické a ekonomické problémy“.

Sám Löbl v úvodnej partii knihy akcentuje: „Zaoberáme so sociologickými problémami.“ (1, s. 27) Pritom pod sociológiou rozumieme nie to, čo sa pod sociológiou niekedy myslí, t. j. jednu zo špecializujúcich sa spoločenskovedných disciplín, ale celý súhrn nášho vedenia o spoločnosti na rozdiel od súhrnu prírodných vied. Preto Vedecké kolégium ekonómie SAV sa nedopustilo žiadnej nepresnosti, keď Löbla na jednej strane zahrnulo do analýzy ekonomickej vedy na Slovensku, ale na druhej strane ho necharakterizovalo iba ako prvoradého pravocooportunistického a revizionistického ekonóma. Kritická analýza jeho teoretickej koncepcie musí byť interdisciplinárna práve tak, ako je interdisciplinárna táto koncepcia.

V našej stati sa pokúsime o retrospektívny pohľad na Löblovu knihu zo sociologického hľadiska, a to zo sociologického hľadiska v užšom zmysle slova. To znamená, že ponecháme bokom tie zložky Löblovej teoretickej koncepcie, ku ktorým sa môže kompetentnejšie vyjadriť filozof, ekonóm, sociálny psychológ či reprezentant inej spoločenskovednej disciplíny. Sústredíme sa na tie aspekty problematiky, ktoré — aspoň v súčasnej dobe — stoja v centre pozornosti našej sociológie. Je to predovšetkým otázka sociálnotriednej štruktúry, otázka jej vývinových trendov so zreteľom na dva rady aktuálne mohutne revolučne pôsobiacich impulzov, z ktorých jeden súhrnne nazývame socialistickou a druhý vedecko-technickou revolúciou. V rámci tejto globálnej problematiky, ako vyplýva z názvu state, obmedzíme sa na problém inteligencie, na kritiku zásadných teoretických predpokladov, ktoré Löbl aplikuje na rozbor meniaceho sa postavenia inteligencie v kapitalistických a socialistických sociálnotriednych štruktúrach pod vplyvom vedecko-technickej revolúcie.

Nie je to svojvoľný výber. Pojem inteligencie je natoľko v popredí Löblovej koncepcie, že jeho kniha by mohla pokojne niesť aj názov *Úvahy o inteligencii a bohatstve národa*. Z istého hľadiska by bol tento druhý názov dokonca priliehavejší, lebo by hneď na začiatku eliminoval klamné zdanie, že ide o striktné ekonomicke zameraný traktát, v ktorom sociálno-filozofujúce zložky vystupujú iba vo forme nevyslovených predpokladov, prípadne sa uplatňujú na periférii. Napokon, možnosť takejto terminologickej substitúcie pripúšťa sám Löbl svojim upozornením, že výraz *inteligencia* používa ako skratku na označenie „spoločenskej vrstvy duševne pracujúcich“ a že je to vrstva, „ktorej postavenie je dané úlohou duševnej práce v modernej spoločnosti“. (1, s. 85)

Budeme sa teda zaoberať niektorými dôležitými otázkami inteligencie, ako ich vo svojich úvahách nastoľuje Eugen Löbl. Ak sme si dovolili nazvať tieto úvahy už v názve state sociologicky extravagantnými,

tak je to, prirodzene, anticipácia záveru, ktorý by sa mal ukázať v priebehu analýzy. Pritom pod extravagantnosťou nerozumieme niečo neurčité a nedefinovateľné. Rozumieme tým, po prvé, dokázateľný rozpor medzi subjektívne proklamovaným úsilím tvorivo rozvinúť marxizmus [k čomu sa autor v úvodných partiách knihy dôrazne hlási] a faktickými výsledkami tohto úsilia. No popri tom, po druhé, aj špecificky „löblovské“ zobrazenie a vyjadrenie tohto rozporu, ktoré treba vari pripísať na vrub zvláštnych osobných okolností, za ktorých autor svoje úvahy rozvíjal a ktoré mal zrejme na mysli, keď o polemickom ráze týchto úvah povedal: „Polemizoval som sám so sebou.“ [1, s. 9]

Extravagantnosť ako príznačnú črtu knihy nevnímame až dnes. Bola natoľko vtieravá už v čase, keď sa kniha objavila na knižných pultoch, že sa to nedalo ututlať. Z tohto hľadiska bude zaujímavé oživiť najcharakteristickejšie miesta z odborných recenzií, ktoré v tom čase o knihe vyšli.

Z nasledujúcich dvoch viet, ktoré vyberáme z *Ekonomického časopisu*, roč. 1968, č. 2, doslova trčia rozpaky recenzenta (J. Valacha), postaveného pred úlohu vysloviť o Löblových úvahách hodnotiaci súd: „Základné filozofické východisko *Úvah*“ — píše recenzent — „je marxistické... No Löblovo chápanie marxizmu sa pohybuje v rozmeroch budúcich etáp spoločenského vývoja.“ [3, s. 200] V menej diplomatickej frazeológii by sa to muselo vyjadriť asi takto: Budúce generácie sa azda zhodnú na tom, že kniha je napísaná v duchu marxizmu, no pre súčasníka je to otázka výsostne problematická a sporná.

Väčšiu pozornosť zasluhuje recenzia R. Seluckého, uverejnená v *Kultúrnom živote*, roč. 1967, č. 22 pod názvom *Podnetné úvahy o duševnej práci a bohatstve národa*. Vyšla jednak pohotovo, čím udala základný tón, jednak ovplyvnila väčšiu masu čitateľstva a napokon, čo je z nášho hľadiska rozhodujúce, obsahuje cennú informáciu o tom, aké boli dobové reakcie na úvahy podpísané Eugenom Löblom.

Selucký začal svoju recenziu konštatovaním, že tieto úvahy sa prijímajú diferencovaným spôsobom. „Niektorí ekonómovia a filozofi“ — pokračuje — „ich odmietajú; vyčítajú autorovi, že nepoužíva prijatú vedeckú terminológiu, že nie je marxista, že jeho výlety do oblastí spoločenských vied sú laické. Hlavným obvinením je, že odstupuje od princípu determinizmu a že odmieta objektívnu povahu ekonomických zákonov... Druhá skupina ekonómov priznáva Löblovi právo na svojrázne teoretické myslenie a na neobvyklé názory, ba odpúšťa mu aj jeho neobvyklú metódu. Má pre to ospravedlnenie: bol veľa rokov vyradený z občianskeho života, nemal možnosť sledovať najnovšiu literatúru... Navyše — hovoria títo ekonómovia — Löbl nie je teoretik. Je vzdelaný a skúsený národohospodár, ale to je všetko... Potom je ešte tretia skupina, ktorá si nesmierne váži Löblovu publicistickú činnosť, aj jeho originálne teoretické myslenie a ak sa to dá povedať, je na jeho strane a drží mu palce, aj keď má výhrady k niektorým jeho názorom.“ [4, s. 3]

Autor recenzie v *Kultúrnom živote* zaraďuje seba do tejto tretej skupiny, ktorú by sme mohli kvôli štruktúre nazvať „skupinou obdivovateľov s výhradami“. Tým je, samozrejme, poznamenané aj zameranie celej recenzie: pochvalné a akceptujúce prvky sa v nej preplietajú s prvkami námietkového až kritického rázu.

Seluckému ako „obdivovateľovi“ neprekáža Löblov indeterminizmus a subjektivistické chápanie ekonomických procesov. Pokladá za presvedčivo dokázanú základnú Löblovu tézu, že rozhodujúcim faktorom, podmieňujúcim ľudské rozhodovanie, je intelektuálna úroveň spoločnosti. V súlade s tým akceptuje — aspoň v medziach tzv. modernej spoločnosti — aj Löblov „kopernikový obrat“ v náhľade na deľbu práce: duševná práca nie je produktom deľby práce, ale naopak, deľba práce je výsledkom duševnej práce. Nič nenamieta ani proti tvrdeniu, podľa ktorého „hlavné ochudobnenie obyvateľstva vo vyspelých kapitalistických krajinách nepramení z toho, že ich nutný produkt sa znižuje o revenue, ale z toho, že existuje veľký rozdiel medzi potenciálnym národným produktom, ktorý by umožnila vysoká intelektuálna úroveň, stelesnená vo výrobných silách, a nízkym skutočným národným produktom, ktorého rastu bráni nízka intelektuálna úroveň, o ktorú sa opiera riadenie, organizácia a usporiadanie národného hospodárstva“. (4, s. 3)

Seluckého „kritické výhrady“ voči Löblovej koncepcii začínajú tam, kde Löbl prechádza od všeobecných teoretických premís k ich aplikácii na konkrétne problémové oblasti a k formulovaniu návrhov na praktické riešenia. Otvorene hovorí, že ho zarážajú svojou *jednoduchosťou* a prekvapujú *naivitou* a *utopizmom*. Odrazu vytýka Löblovi *povrchnosť*. Udivuje ho Löblova pevná viera, že večným zmyslom výroby je spotreba a v tomto bode ho obviňuje z *ahistorizmu*. Napodiv sa mu začína nepáčiť aj subjektívnoidealistické vysvetľovanie „industrializačného modelu socialistických krajín“ iba nízkou úrovňou ekonomického myslenia; okrem subjektívnych prvkov tu existoval objektívny základ — nízka úroveň výrobných síl.

Naozajstnou „lahôdkou“ je však Seluckého záverečná pasáž, v ktorej sa zmieňuje o logike Löblovej koncepcie. Domnieva sa, že Löblova koncepcia *logiku má*. O tejto logike ďalej tvrdí, že je *jednostranná*. Ba čo viac, v tejto jednostrannosti je *dôsledná*. A tu začína nemiestny rozpor. Ako dôsledne jednostranná je vraj podnetná a prospešná pri analýze súvislostí a pri kritike doterajšieho stavu, no zlyháva tam, kde ide o konštrukciu stavu, ktorý by mal byť. Ako keby sa o lekárovi povedalo, že z boja proti pacientovej chorobe vyšiel víťazne, no bol úplne neúspešný, pokiaľ ide o uzdravenie pacienta.

Uspokojíme sa s týmito dvoma ukážkami zo šesťdesiatych rokov a prejdeme k rokom sedemdesiatym. Aj v tejto novej stape, vyznačujúcej sa cieľavedomou a koncentrovanou snahou z marxisticko-leninských pozícií prekonať krízové javy, ktorými bolo poznamenané spoločensko-vedné myslenie na Slovensku, ostáva Löbl „autorom, o ktorom sa hovo-

rí". Rozdiel je v tom, že z okruhu hovoriacich boli vytlačení „obdivovatelía s výhradami“ a ostala — aspoň na domácom poli — iba skupina jednoznačných kritikov a odporcov Löblových teoretických konštrukcií.

Medzi týmito kritikmi je väčšina takých, ktorí sa k Löblovým *Úvahám* vracajú len mimochodom, a to v súvislosti s pozitívnym rozpracúvaním nejakého vedeckého problému. Napr. Z. Hába a M. Křížek v knihe *Socialismus a vlastnictví*, Svoboda, Praha 1975 poukazujú na organickú súvislosť Löblových predstáv s revizionistickou teóriou podnikového vlastníctva. Demonštrujú to na tomto Löblovom postuláte: „Niet dôvodu, prečo by o sortimente, investičnej politike, mzdových fondoch, cenách, vlastných obežných a finančných prostriedkoch a pod. mal rozhodovať niekto iný ako vedúci orgán podniku.“ Vylučujú možnosť racionálneho fungovania takéhoto „modelu“ a podotýkajú, že keby sa uplatnil, musel by viesť k reštaurácii „súkromnovlastníckeho systému v jeho klasickej podobe“. [5, s. 258]

Ide o ekonomickú teóriu, kritizovanú prostriedkami ekonomickej vedy v publikácii, ktorej autormi sú renomovaní ekonómovia. Z radov ekonómov vzišiel však už aj pokus vyrovnáť sa s Löblovými koncepciami komplexnejšie, a to aj so zreteľom na vzdialenejšie teoretické predpoklady jeho ekonomického myslenia i na jeho širšie sociálne súvislosti a dôsledky. Máme na mysli článok J. Fidrmuca *Ekonomický systém Eugena Löbla*, publikovaný v Novej myslí, roč. 1970, č. 7.

Fidrmuc charakterizuje Löbla ako hospodárskeho romantika s malo-meštiackymi ilúziami voľnej súťaže, ktorý svoje neoliberalistické teórie s plnou vážnosťou podáva ako zúčiteľné so socializmom. Nielen to. Tzv. lukroaktívne hospodárstvo, t. j. hospodárstvo zamerané nie na zisk, ale na všeludový úžitok spotrebiteľov, ku ktorému sa môže socializmus dopracovať len tak, že sa pretvorí na socializmus voľnej súťaže, sa vraj v súčasnom vyspelom kapitalizme už stalo skutočnosťou. Tak sa okrem iného vytvára aj politicky mimoriadne nebezpečná ilúzia o konvergencii systémov, ktorá je vo svojej základnej osnove orientovaná kontrarevolučne.

Filozofickým fundamentom tejto kontrarevolučnosti je subjektívny idealizmus. Duševná práca, intelekt sa chápu ako prvotná hybná sila namiesto toho, aby sa v nich videl najvyšší produkt celkového materiálneho spoločenského vývoja. S tým súvisí na jednej strane nihilistický pomer k objektívnym spoločenským zákonitostiam, ktorý v otázke možnosti plánovitého riadenia národohospodárskeho procesu vyúsťuje do ekonomického agnosticizmu. Na druhej strane, t. j. premietnutý do oblasti sociálnotriednej štruktúry, subjektívnoidealistický základ privádza autora medzi stúpcov elitárskych sociologických koncepcií. J. Fidrmuc v tejto súvislosti píše: „E. Löbl inteligenciu odtrháva od ľudskej spoločnosti a stavia ju proti nej — namiesto toho, aby inteligenciu chápal ako významnú spoločenskú skupinu, ktorá vyrástla z radov pracujúcich a je s nimi spätá. E. Löbl inteligenciu ako elitu stavia proti amorf-

nej robotníckej mase, ktorá vykonáva len príkazy intelektuálnej elity.“ (6, s. 1005)

Špeciálne proti elitárskemu zameraniu Löblovej koncepcie inteligencie vystúpil akademik A. Sirácky staťou *Löblove mýty „intelektuálnej revolúcie“*. Popud k tomu dala kniha *Die intellektuelle Revolution*, ktorú Löbl publikoval v Düsseldorfe r. 1969. Stať, ktorú najprv prinieslo Nové slovo r. 1970, č. 4 a neskôr aj Tvorba r. 1970, č. 11, vychádza z kritiky Löblovho pokusu vysvetliť krízové roky v Československu práve z pozície elitárskeho traktovania úlohy inteligencie v súčasnom svete. (7, s. 194—202)

Tak sa vlastne dostávame k druhému argumentu, ktorým možno odôvodniť voľbu tematického zamerania našej state. Nejde len o to, že pojem inteligencie zaujíma v teoretickej konštrukcii E. Löbla významné, azda kľúčové postavenie. Ide navyše o to, že Löbl svojím chápaním inteligencie nadviazal na tie prúdy sociologického idealizmu, ktoré sú výrazom sociálne motivovaného pocitu nadradenosti inteligenta nad neinteligentom, príslušníka intelektuálnej elity nad ostatnými členmi spoločnosti. Taký je aspoň základný zmysel kritiky, ktorú na Löblovu adresu vyslovili A. Sirácky a J. Fidrmuc. Keďže (po prvé) nemáme dôvod pochybovať o oprávnenosti tejto kritiky a keďže (po druhé) v kritických prístupoch k Löblovmu chápaniu inteligencie nachádzame niektoré nezodpovedané otázky, najmä pokiaľ ide o špecifickú povahu löblovského intelektuálneho elitizmu, rozhodli sme sa podrobnejšie sledovať práve túto ideovú niť. Budeme ju sledovať v knihe *Úvahy o duševnej práci a bohatstve národa*, usilujúc sa o zachytenie väzieb medzi premi-ami a závermi i tam, kde sú azda v dôsledku použitia esejistického žánru oslabené alebo zastreté.

Zmienili sme sa už o tom, že pre Löbla je inteligencia iným, úspornejším pomenovaním duševných pracovníkov. V III. kapitole jeho knihy, kde sa hovorí o „výrobných silách a práci“, nájdeme aj stať s názvom *Fyzicky a duševne pracujúci*. Je to teda stať, v ktorej by malo ísť o náčrt hlavných obrysov sociologickej koncepcie inteligencie.

Tým, že autor uvádza inteligenciu do vzťahu k fyzicky pracujúcim, nevdojak (avšak úplne správne) naznačuje, že ani jeden z uvedených pojmov nemožno pochopiť izolovane od druhého. Inteligencia je sociologicky definovateľná len ako odlišná od fyzicky pracujúcich, zatiaľ čo k špecifiku fyzicky pracujúcich patrí to, že nie sú inteligenciou, že sú vylúčení z okruhu inteligencie. Je to elementárna pojmová samozrejmosť, ktorá by v žiadnej serióznej úvahe o inteligencii nemala ostať utajená. No predovšetkým by nemali ostať utajené jej nevyhnutné logické implikácie. Hneď sa presvedčíme, že Löblovi tieto implikácie utajené ostali, a to dôkladne.

Aby sme sa o tom presvedčili, musíme sa preniesť ponad prvé dve strany textu, na ktorých sa podáva empirický obraz zmien v „sociologickej štruktúre spoločnosti“ pod vplyvom industrializácie. Presnejšie: pod

vplyvom kapitalistickej industrializácie na rozdiel od socialistickej. Z hľadiska myšlienkovej kontinuity, ktorú sledujeme, je zaujímavá až pasáž, začínajúca vetami: „Vzniká otázka, ako hodnotiť duševných pracovníkov. Ide o triedu alebo o medzitriedu, ktorá osciluje medzi dvoma triedami, či o spoločenskú vrstvu, ktorá má určité špecifické postavenie v spoločnosti?“ [1, s. 84]

Zaráža už formulácia otázky, vyznačujúca sa pramalým rešpektovaním princípu historickej konkrétnosti, ktorý popri materializme tvorí druhú základnú zložku marxistickej sociológie. Ako je známe, existenciu inteligencie odratávajú storočia, počas ktorých spoločnosť prekonávala (a i dnes prekonáva) zložitý vývoj od nižších foriem a stupňov k vyšším. Sám Löbl na tento fakt upozorňuje. Prečo ale potom stavia alternatívy odpovedí tak, že nie je zachovaná podmienka totožnosti pojmu inteligencia vo všetkých troch alternatívach?

Napr. keď sa pýtame, či je inteligencia triedou, tak kladná alebo záporná odpoveď bude závisieť od výsledku skúmania spoločenského postavenia inteligencie vo všetkých spoločensko-ekonomických formáciách, založených na deľbe fyzickej a duševnej práce. Naproti tomu, keď sa pýtame, či inteligenciu netreba pokladať za medzitriedu, ktorá osciluje medzi dvoma triedami, zjavne máme na mysli iba jednu sociálno-ekonomickú formáciu, hoci bližšie neurčujeme, ktorú. Môže to byť otrokársky systém založený na triednom antagonizme otrokárov a otrokov, ale aj feudalizmus s feudálnymi pánmi a ich podannými, ďalej kapitalizmus s buržoáziou a proletariátom, no a napokon — prečo nie — aj socializmus s robotníckou triedou a triedou družstevných roľníkov. Vo všetkých týchto kvalitatívne odlišných druhoch spoločnosti inteligencia dokázateľne jestvuje (navyše sa s ňou stretávame aj v tzv. ázijskom výrobnom spôsobe, napr. v indických prokomunisticky organizovaných občinách), preto sa môžeme oprávnenne čudovať, podľa akého pravidla logickej dôslednosti Löbl postupuje, keď kvantitatívne veľmi striktné obmedzuje medzitriedne oscilačné šance inteligencie? Dejiny sú voči inteligencii omnoho štedrejšie! Ponúkajú jej — aspoň v našej taxonómii najepochálnejších tried — až osem oscilačných možností, čo je štyrikrát viac ako ponúka Löbl.

Nech už však posudzujeme historickú opodstatnenosť či logickú korektnosť prvých dvoch alternatív akokoľvek, jedno musíme uznať: Löbl má pravdu, keď usudzuje, že inteligencia nemôže byť súčasne triedou i medzitriedou. Jeho úsudok sa však dostáva úplne na scestie, keď podľa rovnakej šablóny priradzuje k druhej alternatíve tretiu, keď uzatvára formuláciu otázky tak, akoby medzitriedna povaha inteligencie vylučovala tézu o inteligencii ako spoločenskej vrstve, ktorá má určité špecifické postavenie v spoločnosti. V tomto prípade metafyzické „buď — alebo“, t. j. buď spoločenská skupina, ktorá sa v priebehu dejín najrozmanitejším spôsobom a v historicky konkrétne podmienených proporciách zväzuje s rozličnými triedami, alebo vrstva ľudí s istými sociálne rele-

vanými svojráznymi črtami a znakmi, treba pokladať za základný teoretický a metodologický omyl [či „omyl“?] celej Löblovej koncepcie inteligencie, z ktorého, ako to ešte ukážeme, vyplynul celý rad odvodených falošných tvrdení a záverov.

Už mnoho popredných vedcov upozornilo na veľký heuristický význam správne formulovaného vedeckého problému. Podľa Marxa sa to rovná jeho polovičnému riešeniu. Preto sme sa aj bližšie pozreli na spôsoby, akým Löbl pristupuje k sociologickému vymedzeniu inteligencie. Keďže sa dopustil nesprávnosti už vo formulácii otázky, aj jeho odpoveď je — podľa očakávania — nesprávna. Píše: „... Nemôžeme hovoriť o inteligencii ako o spoločenskej triede alebo o medzitriede, ktorá sa jednou časťou približuje k jednej a druhou k druhej triede... Je to spoločenská vrstva, ktorej postavenie je dané úlohou duševnej práce v modernej spoločnosti a ktorá má okrem toho tendenciu stať sa najpočetnejšou vrstvou.“ [1, s. 85]

Aký je teoretický zmysel takéhoto riešenia a aká je jeho sociálna funkcia?

Ak definujeme inteligenciu duševnou prácou a ak k tomu pripojíme, že sa tým neguje výrok o inteligencii ako medzitriede, chtiac-nechtiac tvrdíme, že duševná práca má výnimočnú vlastnosť, že sa nerealizuje v triednych formách, že sa nad tieto formy povznáša, že je to akási oblasť „všeľudského“ na rozdiel od „sociálnotriedneho“. Ľudia, ktorí sa v systéme profesionálnej deľby práce zaoberajú fyzickou prácou, majú byť zároveň vymedzovaní aj nejakou triedne, napr.. tvoria triedu otrokov, nevoľníkov, námezdných robotníkov, remeselníckych malovýrobcov a pod., no ľudia, ktorí sa venujú duševnej práci, sú vraj jednoducho inteligenciou a ničím iným.

Je to idealistická ilúzia duševnej práce o sebe samej, primárne vytvorená v podmienkach brutálnej nadvlády vzdelaných tried nad fyzicky robotujúcimi masami. Táto ilúzia sa však regeneruje aj vo vyspelom kapitalizme, kde nachádza živnú pôdu dokonca medzi expanzívne rastúcou vrstvou námezdné pracujúcej a vykorisťovanej inteligencie. Pravda, sociálna funkcia tejto ilúzie sa tu čiastočne mení. Kým v predkapitalistických zariadeniach bolo elitárske traktovanie duševnej práce priamo a takmer bezo zvyšku výrazom triednej nadvlády, u námezdné pracujúcej inteligencie v súčasných kapitalistických spoločnostiach môže byť výrazom snahy čeliť tlakom kapitálu na znižovanie hodnoty jej pracovnej sily, výrazom snahy zachovať optimálnejšie podmienky predaja duševnej práce v porovnaní s tými podmienkami, za ktorých sa realizuje predaj jednoduchej fyzickej práce. Túto čiastočnú zmenu sociálnej funkčnosti elitárskych koncepcií inteligencie v podmienkach vyspelého kapitalizmu neslobodno prehliadnuť už preto, aby sme dokázali správne pochopiť, prečo môžu byť tieto koncepcie príťažlivé aj pre široké vrstvy inteligencie v podmienkach socializmu a aby sme vedeli na ne správne, predovšetkým diferencovane politicky a ideologicky reagovať.

Možno však len mimochodom a vôbec nie s úmyslom skúmať, ako intenzívne naša inteligencia Löblovu koncepciu akceptovala a aké boli konkrétne sociálne stimuly a motívy tejto akceptability. Obrátime pozornosť na argumenty, ktoré Löbl v prospech svojho riešenia uvádza.

V tejto súvislosti si pripomeňme zmienku o „neobvyklej metóde“ Löblových úvah, na ktorú sme narazili v recenzii R. Seluckého. Jednou zo zvláštností tejto „neobvyklej metódy“ je vyslovovať tvrdenia a uisťovania bez náležitej argumentácie. Čím je tvrdenie závažnejšie a ďalekosiahlejšie, tým menšia starostlivosť o to, aby sa jeho platnosť dôkladne kriticky preskúmala. Sám argumentačný proces sa vyznačuje úskočnosťou a lavírovaním. V našom prípade ide o dva elegantné úskoky.

Po prvé, vrstvomá povaha inteligencie sa má dokázať tým, že sa preukáže neopodstatnenosť priznávať inteligencii charakter triedy, t. j. čisto negatívne. Na to je potrebné mať poruke pojem triedy, ale už vôbec nie je dôležité vedieť, čo má rozumieť vrstvou na rozdiel od triedy, aké rozmanité môžu byť vzťahy triedy a vrstvy a ktorý z týchto rozmanitých vzťahov je typický pre pomer inteligencie k triede. Tak sa stáva vrstva púhym slovom, ktoré si môže každý ľubovoľne naplniť tým najsubjektivistickjším gnozeologickým obsahom.

Po druhé, dôkaz o neopodstatnenosti priznávať inteligencii charakter triedy sa automaticky pokladá aj za dôkaz, že inteligencia sa nediiferencuje triedne, že nevstupuje žiadnymi svojimi časťami ani do jednej zo známych historických tried, takže nijaká špeciálna argumentácia tu vlastne ani nie je potrebná. A naozaj, márne by sme ju aj hľadali. Löbl vyvinul isté intelektuálne úsilie, aby dokázal, prečo je neopodstatnené priznať inteligencii status reálnej spoločenskej triedy, no v prípade odmietnutia „medzitriednej“ povahy inteligencie sa obmedzil na uisťovanie, ktorému máme jednoducho veriť.

Použili sme výraz „vyvinul isté intelektuálne úsilie“ a urobili sme to zámerne. Vyjadrujeme tým dve veci. Po prvé, že je vedecky správne nepriznávať inteligencii status spoločenskej triedy. Po druhé, že nie je nič v poriadku v spôsobe, akým Löbl tento vedecký fakt zdôvodňuje.

Löbl vychádza z toho, že „o triede v sociologickom zmysle môžeme hovoriť, keď skupina ľudí má v spoločnosti určité spoločné záujmy, ktoré majú svoj pôvod v pomere k výrobným prostriedkom a ktoré sa líšia, alebo sú v rozpore so záujmami inej spoločenskej skupiny“. (1, s. 84) To je nesporne marxistická premisa. V aplikácii na inteligenciu z nej logicky vyplýva, že táto skupina nespĺňa základný predpoklad, ktorý z nejakej skupiny vytvára triedu: jej príslušníci nemajú rovnaký vzťah k výrobným prostriedkom, a teda nemôžu mať ani z toho vyplývajúce spoločné záujmy. Z hľadiska vzťahu k výrobným prostriedkom (a z toho vyplývajúcich záujmov) je inteligencia vnútorne diferencovaná. A keďže ide o kritérium triednej diferenciacie, nielen môžeme, ale musíme povedať, že ako skupina je *triedne diferencovaná*.

Každý logicky uvažujúci človek aplikuje východiskovú marxistickú

premisu na inteligenciu práve takto, pričom logická konzekventnosť je tu zároveň najelementárnejším predpokladom a znakom toho, že ide o marxisticky uvažujúceho človeka. Löbl však orientuje sled svojich ďalších úvah takým smerom, ktorý neznesie kritiku ani v jednom z uvedených aspektov. Svedčí to nielen o Löblovom prudkom odklone od správneho marxistického východiska, ale aj od platných pravidiel logiky. Obráťme pozornosť na logickú stránku veci, samozrejme s rešpektovaním zásady, že čo nie je logické, nemôže byť ani marxistické.

Tvrdenie o tom, že inteligencia netvorí triedu, zdôvodňuje Löbl — na prvom mieste — takto: „Špecifické záujmy inteligencie nie sú výlučne jej vlastnými záujmami. Záujem lekárov o rozvoj zdravotníctva, vedcov o rozvoj vedy, umelcov o umenie, učiteľov a profesorov o rozmach školstva, chemikov a konštruktérov o vývin techniky atď., to sú síce bytostné záujmy inteligencie, ale súčasne aj objektívne záujmy celej spoločnosti. Ohraničenie záujmov tu nie je celkom možné.“ (1, s. 85)

Prvá veta je holý nezmysel. Ak vychádzame z predpokladu, že inteligencia má nejaké špecifické záujmy, tak sa tým samozrejme rozumie, že sú to výlučné záujmy inteligencie. Popretím výlučnosti záujmov inteligencie popierame jestvovanie jej špecifických záujmov. Skutočný obsah Löblovo tvrdenia je teda takýto: „Inteligencia nemá špecifické záujmy.“

No akési záujmy u inteligencie predsa len zisťujeme, a tak vzniká potreba objasniť ich sociálnu kvalitu. Na túto otázku Löbl odpovedá: Sú to „objektívne záujmy celej spoločnosti“. Tým je dôkaz — zdanlivo — uzavretý. Keďže inteligencia nemá svoj špecifický záujem, keďže jej záujem je súčasne objektívnym záujmom všetkých ostatných skupín — netvorí spoločenskú triedu.

Prirodzene, tento vzťah musí platiť aj obrátene. Pokiaľ ide o objektívny záujem, žiadna z ostatných spoločenských skupín sa od inteligencie nelíši a — čo je len ďalším logickým dôsledkom — tieto skupiny sa nemôžu líšiť ani navzájom medzi sebou. Celá spoločnosť, všetci jej členovia majú jeden jediný objektívny záujem. Inteligencia netvorí, ani nemôže tvoriť osobitnú triedu, pretože z hľadiska objektívneho záujmu sa v spoločnosti vôbec nevyskytujú žiadne triedy. Treba to zrejme pochopiť tak, že to, čo v marxistickej teórii nazývame triedami na rozdiel od inteligencie, je subjektivistický predsudok bez reálneho opodstatnenia. Löbl síce tento záver nevyslovuje, ale jeho pomotaná logika k takémuto záveru nevyhnutne vedie.

Kde sa Löbl v slede svojich úvah dopustil logickej chyby? Nesporné tam, kde sofisticky prekrútil pôvodný význam slova „záujem“. Keď vychádza zo správnej marxistickej predstavy o základe triednej diferenciácie, dáva tomuto slovu jeden význam, ale keď potom zdôvodňuje, prečo neslobodno pokladať inteligenciu za triedu, berie slovo „záujem“ v úplne odlišnom zmysle. V prvom prípade ide o záujem ako výraz rozdielného alebo rozporného pomeru k výrobným prostriedkom, čo je sféra spoločenských výrobných vzťahov. V druhom prípade ide o záujem

ako výraz profesionálnej či technologickej deľby práce, čo je sféra spoločenských výrobných síl.

Pravda, k tejto sofistickej zámene sa Löbl vôbec nemusel znížiť, pokiaľ by sledoval iba dôkaz tézy, že inteligenciu naslobodno pokladať za triedu. Len čo si však predsavzal podať dôkaz o tom, že inteligencia „neosciluje medzi dvoma triedami“, že sa svojimi časťami nestáva zlozkou rozličných historických tried, že je neprípustné chápať ju ako jednu skupinu a zároveň i ako skupinu, ktorá je vnútorne triedne diferencovaná, slovom, len čo si predsavzal uplatniť nemarxistický názor, že „bytostné záujmy inteligencie“ sú súčasne aj „objektívnymi záujmami celej spoločnosti“, bez takejto sofistiky sa už zaobísť nemohol.

Jeho tiráda o tom, že lekári majú záujem o rozvoj zdravotníctva, vedci o rozvoj vedy atď., je prejavom uplatnenia tejto sofistiky. Akoby totiž jeden fakt, že — povedzme — lekári majú záujem o rozvoj zdravotníctva, absolútne neprípúšťal druhý fakt, že totiž z dvojice lekárov jeden sa môže riadiť duchom socialistickej morálky, zatiaľ čo druhý môže v zdravotníctve vidieť oblasť výnosného súkromnovlastníckeho (v podmienkach kapitalizmu dokonca kapitalistického) podnikania. Ide o *dva* triedne protikladné typy v rámci *jednej* profesionálnej podskupiny inteligencie. Je správne neprehliadať ich profesionálnu jednotu, ktorá je výrazom kontinuity spoločenských výrobných síl, nikdy však za cenu popierania, resp. čo i len oslabovania triedneho rozporu vnútri tejto profesionálnej jednoty, rozporu, ktorý je výrazom diskontinuity spoločenských výrobných vzťahov.

Inteligencia je z čisto profesionálneho hľadiska inteligenciou bez ohľadu na to, či ide o otrokársku, feudálnu, buržoáznu, proletársku alebo socialistickú inteligenciu. Ako profesionálna kategória sa však inteligencia v dejinách nevyhnutne realizuje v rozličných triednych formách, stráca jedny a namiesto nich získava druhé sociálnotriedne prívlastky. Profesionálny obsah a triedna forma vystupujú v dialektickej jednote. Popieraním, resp. oslabovaním významu triednej formy inteligencie Löbl opustil pôdu dialektiky, čo sa z politického hľadiska rovnalo výzve: Nehľadte na triednu kvalitu inteligencie, totiž či je socialistická alebo kapitalistická! Akáže prednosť socialistickej inteligencie pred buržoáznu? Hodnota inteligencie je v nej samej. Bohatstvo národa — a Slováci azda chcú patriť medzi bohaté národy — nezávisí od toho, či sa hospodárstvo uberať po socialistických alebo kapitalistických cestách, ale od „intelektuálnej úrovne“ spoločnosti. Riadte sa touto ideou (namiesto predpotopného návyku posudzovať veci triedne) a neobanujete!

Tu sa však asi predsa len ozvalo staršie marxistické svedomie Eugena Löbla (nezabúdajme, že Löbl v knihe polemizuje sám so sebou), výrazom čoho je tento dodatok: „Inteligencia by sa snáď mohla dostať do konfliktu s inými spoločenskými vrstvami, pokiaľ ide o podiel na národnom dôchodku. Tu však ide o čiastkové záujmy (sic!), nehovoriac o tom, že práve pôsobením duševných pracovníkov pri plnom využití

nimi vytvoreného potenciálneho bohatstva by mohol národný dôchodok rásť tak, že by problém jeho rozdelenia nemusel mať povahu konfliktov.“ (1, s. 85) Čiže analogicky ako v podmienkach kapitalizmu, kde sa — podľa Löbla — rast buržoáznych ziskov síce nezastavil, no rastú aj proletárske mzdy, takže sa veci vybavujú nekatastroficky. Pravdaže, pokiaľ sa nevyčerpal priestor pre takéto ich vybavovanie.

Tolko k hlavnému argumentu, pomocou ktorého Löbl zdôvodňuje neprípustnosť pripisovať inteligencii status triedy. Okrem neho uplatňuje ešte vedľajší argument, ktorého sa v záujme úplnosti kritiky dotkneme aspoň letmo. Löbl píše: „Aj pokiaľ ide o sociálne zloženie, inteligencia sa vyznačuje tým, že čerpá z rezervoáru iných spoločenských vrstiev a že teda ani z tohto hľadiska netvorí nijakú exkluzívnu vrstvu.“ (1, s. 85). Po vyslovení tohto vedľajšieho argumentu pokladá Löbl svoj dokazovací proces za vyčerpaný, lebo nasleduje veta: „Z toho usudzujem, že nemôžeme hovoriť o inteligencii ako o spoločenskej triede alebo o medzitriede...“

K tomu čo najstručnejšie poznamenajme, že kritérium zdrojov sociálnej reprodukcie inteligencie, nech by bolo akokoľvek významné z hľadiska všestranného skúmania dejinného pohybu tejto skupiny, vôbec nemôže zaväziť v teoretickej otázke, o ktorej je reč. Inteligencia v marxistickom chápaní nie je skupinou typu spoločenskej triedy bez ohľadu na to, či sa jej príslušníci regrutujú z jednej triedy alebo z mnohých. A tak môžeme prejsť k záverečnej časti našej analýzy, v ktorej budeme stopovať dôsledky Löblovoho idealisticko-elitárskeho chápania inteligencie.

Striktne vzaté, na niektoré dôsledky — zväčša implicitného rázu — sme poukazovali už aj doteraz. Išlo o také dôsledky, ktoré sám Löbl zo svojich premís výslovne nevyvodil, ale ktoré sú v týchto premisách založené. Máme na mysli napr. tézu, že z hľadiska objektívneho záujmu sa v spoločnosti nevyskytujú žiadne triedy a že triedna štruktúra spoločnosti je tak vlastne fenomén, ktorý vzniká na základe subjektívneho dogmatizmu. Fakt, že sa Löbl tomuto záveru vyhol, svedčí o logickej nekonzistentnosti jeho myslenia a eklektickosti. Bližší pohľad na celkovú ideovú klímu krízových rokov by však zrejme ukázal, že záver, pred ktorým cúvol Löbl, bol nielen vyvodený a vyslovený, ale aj rozmanitým spôsobom aplikovaný.

Prejdeme teda k dôsledkom explicitnej povahy, t. j. k takým, ktoré Löbl výslovne formuloval, prípadne ďalej zdôvodňoval, dokumentoval, ilustroval a pod. Aby sme predišli obvineniu z „kontextového falšovania“, začneme tým, že uvedieme pomerne dlhý súvislý citát:

„Dôraz kladieme na to, že v továrňach, t. j. tam, kde sa vlastne zrodil novodobý proletariát, sústavne sa vytláča manuálna práca. Robotníctvo takto nielenže prestane byť najpočetnejšou vrstvou spoločnosti, ale okrem toho stratí práve tie znaky, ktoré spôsobovali, že sa stalo vedúcou politickou zložkou. Nebude už sústredená vo veľkom počte

v pomerne málo závodoch, ale naopak, bude roztrúsená po mnohých stredných a malých podnikoch a stratí tým tak sociálnu kompaktnosť, ako aj homogénnosť. Budú to práve duševne pracujúci, ktorí budú vo veľkých zoskupeniach pracovať v továrňach, v ústavoch, v bankách a pod., a tak sa z inteligencie, pre ktorú bola charakteristická roztrieštenosť, stane kompaktná sociálna vrstva.“ (1, s. 86)

Máme pred sebou svojrázny löblovský prepis buržoáznej teórie deproletarizácie. Táto teória, parazitujúca na istých reálnych faktoch, ktoré prináša vedecko-technická revolúcia, najmä na fakte relatívneho klesania počtu fyzicky pracujúceho proletariátu v úhrne proletariátu, snaží sa vyvrátiť Marxovo učenie o revolučnom poslaní robotníckej triedy pri nahradzovaní kapitalistického spoločenského zriadenia socializmom a komunizmom.

Teória deproletarizácie je založená na fikcii, že pod proletariátom treba rozumieť iba fyzicky pracujúcich robotníkov. Duševne či prevažne duševne pracujúci proletariát sa vyhlasuje za tzv. novú strednú triedu, pričom sa mu nepriznáva vlastnosť objektívnej zainteresovanosti na odstránení kapitalizmu. Duševný proletariát je za revolúciu, no nemá to byť revolúcia socialistická, ale vedecko-technická. Nepriamymi, ale dosť účinnými pomocníkmi negatívneho pôsobenia tejto teórie v medzinárodnom robotníckom hnutí boli istý čas aj tí marxistickí sociológovia, ktorí kritizovali teóriu deproletarizácie bez toho, aby zaútočili na jej fundamentálny gnozeologický predpoklad. Začali sa črtiť kontúry podivuhodnej koncepcie dvoch tried námezdnjej práce za kapitalizmu, striktné rozlišovaných hraničnou čiarou oddeľujúcou fyzickú prácu od duševnej.

V čom spočíva svojráznosť löblovského prepisu teórie deproletarizácie? Nesporne v snahe začleniť túto teóriu do marxistického myšlienkového kontextu, čo si vynútilo jej korekcie a modifikácie. Aby zachoval aspoň zdanie marxistickosti svojich *Úvah*, nemôže si Löbl dovoliť zatracovať socialistický systém. Musí utrúsiť kritické slovo o parazitizme inštitúcie súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov. Avšak odmietnutím marxistického metodologického postulátu, ktorý vyžaduje pristupovať k inteligencii ako k triedne diferencovanej skupine, zaujíma v princípe rovnakú pozíciu ako reprezentanti teórie deproletarizácie a z tohto princípu, samozrejme, vyvodzuje aj analogické závery.

Nakoľko inteligencia nie je ani triedou, ani nevstupuje svojimi časťami do jestvujúcich tried (buržoázie, maloburžoázie, proletariátu), jej relatívny rast v podmienkach vedecko-technickej revolúcie znamená, že rastie na úkor buď všetkých tradičných tried alebo aspoň jednej. Z citovanej pasáže sme sa dozvedeli, že sa to deje na úkor proletariátu. Nesmie nás, pravda, zmiasť okolnosť, že v citáte sa trieda proletariátu zjavuje pod krycím názvom „robotníctvo“, pričom tento zastierací manéver sa ešte umocňuje tým, že sa robotníctvo nazýva „vrstvou“.

No nie je to len proletariát, ktorý v procese vedecko-technického

pokroku vyprázdňuje pole, resp. je vytláčaný rozpínavosťou inteligencie. Analogický osud postihuje aj antagonistickú triedu vlastníkov výrobných prostriedkov, t. j. kapitalistov. „V procese spriemyslenia“ — konštatuje Löbl — „sa nesmierne zvyšuje ich počet. Na určitom vývinovom stupni sa tento rast nielenže zastavuje, ale mení sa na pokles.“ (1, s. 83) Spolu s tým „zaniká pole pôsobnosti pre osobné schopnosti“, ktorými sa vyznačovali „pionieri priemyslu“ a vedenie moderného podniku stáva sa čoraz viac otázkou vedy, t. j. inteligencie.

Celý zmysel Löblovej úvahy, orientovanej na interpretáciu zmien, ku ktorým dochádza v „sociologickej štruktúre spoločnosti“ pod vplyvom vedecko-technickej revolúcie, spočíva teda v nasledujúcom:

Triedny konflikt buržoázie a proletariátu, taký typický pre počiatočné štádium kapitalizmu, stráca v terajšom štádiu kapitalistického rozvoja na sile a význame, lebo početnosť obidvoch antagonistických tried v pomere k početnosti inteligencie, ktorá nepatrí ani do jednej z týchto tried, sústavne klesá.

Vychádzajúc z tejto základnej premisy, Löbl logicky dôsledne prichádza k záveru, že je naďalej neudržateľná aj téza o proletariáte ako „vedúcej politickej zložke“. Pokiaľ ide o minulosť, je ochotný priznať proletariátu „aktívny podiel na tom, že sa začal (iba začal! — pozn. R. R.) proces vývoja, na konci ktorého vznikne spoločnosť bez proletariátu“ (1, s. 87), no pokiaľ ide o súčasnosť a perspektívu, politické vedenie spoločnosti reklamuje pre inteligenciu.

Orientácia tohto vedenia, pochopiteľne, bude očistená od triednych subjektívizmov a bude sa riadiť zásadou antropokracie, ktorú Löbl, verný svojmu neoliberalizmu a mechanicizmu, formuluje takto: „Keď stredobodom sociologických úvah je deklarovaný záujem celku a nie konkrétny záujem človeka, spoločnosť nesplní poslanie, z ktorého vznikla.“ (1, s. 43)

LITERATÚRA

1. LÖBL, E.: Úvahy o duševnej práci a bohatstve národa. SAV, Bratislava 1967.
2. Vedecké kolégium ekonómie SAV: K analýze ekonomickej vedy na Slovensku v šesťdesiatych rokoch. Ekonomický časopis, roč. 1973, č. 8.
3. VALACH, J.: Eugen Löbl, Úvahy o duševnej práci a bohatstve národa. Ekonomický časopis, roč. 1968, č. 2.
4. SELUCKÝ, R.: Podnetné úvahy o duševnej práci a bohatstve národa. Kultúrny život, roč. 1967, č. 22.
5. HÁBA, Z. — KRÍŽEK, M.: Socialismus a vlastnictví. Svoboda, Praha 1975.
6. FIDRMUC, J.: Ekonomický systém Eugena Löbla. Nová mysl, roč. 1970, č. 7.
7. SIRÁCKÝ, A.: Problémy a perspektívy socializmu. Pravda, Bratislava 1972.

Роберт Рошко

Статья посвящена критике ревизионистских теоретических предпосылок, из которых исходит Э. Лебл в своей книге „Рассуждения об умственном труде и богатстве нации“ (1967) при разборе изменяющегося положения интеллигенции в капиталистических и социалистических социально-классовых структурах под влиянием научно-технической революции. Острота критики направлена против элитарного понимания интеллигенции, в основе которого лежат гипертрофирование интеллектуального элемента в истории и отрицание классовой дифференциации людей умственного труда. Гносеологический источник интеллектуального элитизма Лебля усматривается не только в отказе от принципов исторического материализма, но и в подмене диалектики механицизмом. Точка зрения противоречивого единства производительных сил и производственных отношений применительно к проблеме интеллигенции заменяется односторонней точкой зрения технологического разделения труда. Результатом являются акцептование и проведение буржуазной теории депролетаризации с ее известным ложным заключением, что научно-техническая революция отнимает политическое руководство обществом из рук буржуазии (капитализм) и рабочего класса (социализм) и переносит его на интеллигенцию.

DIE INTELLIGENZ IN EUGEN LÖBLS SOZIOLOGISCHEN INTERPRETATIONEN

Róbert Roško

Die vorliegende Studie ist der Kritik jener revisionistischer theoretischer Voraussetzungen gewidmet, die Eugen Löbl in seinem Buch *Geistige Arbeit* (1967) als Grundlage seiner Untersuchung der sich verändernden Stellung der Intelligenz in kapitalistischen und sozialistischen sozialen Klassenstrukturen unter dem Einfluss der wissenschaftlich-technischen Revolution verwendet. Die Kritik richtet sich gegen seine elitäre Auffassung der Rolle der Intelligenz, welche auf einer Hypertrophisierung des intellektuellen Elements in der Geschichte und auf einer Widerlegung der klassenmäßigen Differenzierung geistig arbeitender Menschen beruht. Die erkenntnistheoretische Quelle des Löblschen intellektuellen Elitarismus besteht darin, dass er nicht nur die Prinzipien des historischen Materialismus verliess, sondern auch darin, dass er die Dialektik durch einen Mechanizismus ersetzte. Anstatt einer widersprüchlichen Einheit von Produktivkräften und Produktionsverhältnissen setzt er in der Anwendung auf das Problem der Intelligenz den einseitigen Gesichtspunkt einer technologischen Arbeitsteilung. Resultat dieses Standpunktes ist die Annahme und Verfechtung der bürgerlichen Theorien von einer Entproletarisierung mit ihrem bekannten falschen Schluss, dass die wissenschaftlich-technische Revolution die politische Leitung der Gesellschaft von der Bourgeoisie (im Kapitalismus) und von der Arbeiterklasse (im Sozialismus) auf die Intelligenz überträgt.